

Елена Титика

МЕСТНАЯ ПРОМЫШЛЕННОСТЬ УССР В 1946–1950 ГГ.: РЕЗУЛЬТАТЫ ВОССТАНОВЛЕНИЯ И ФУНКЦИОНИРОВАНИЯ

В статье проанализированы результаты восстановления и функционирования местной промышленности Украины в течение 1946–1950 гг

Ключевые слова: местная промышленность, УССР, послевоенный период, восстановление, продукция.

Olena Titika

LOCAL INDUSTRY IN UKRAINE DURING 1946–1950 YEARS: RESULTS OF RECONSTRUCTION AND FUNCTION

The author of the article analyses the results of reconstruction and function of local industry in Ukraine during 1946–1950 years.

Key words: local industry, the USSR, post-war period reconstruction, products.

УДК 94 (477)

Тарас Дідух

ПОЛІТИКА РАДЯНСЬКОЇ ВЛАДИ ЩОДО ГРЕКО-КАТОЛИЦЬКОЇ ЦЕРКВИ В УРСР У ПЕРІОД “ДЕСТАЛІНІЗАЦІЇ” (1953–1959 РР.)

У статті аналізуються зміни в політиці радянської влади щодо греко-католицької церкви у період “десталінізації”, їхній вплив на становище віруючих в Україні.

Ключові слова: греко-католицька церква, “десталінізація”, лібералізація, державно-церковні відносини, Рада у справах Російської православної церкви.

Значне місце у історії України ХХ ст. займають державно-церковні відносини, важливою складовою яких була політика радянської влади щодо греко-католицької церкви (ГКЦ).

Актуальність досліджуваної теми полягає у тому, що в період “десталінізації” (1953–1959 рр.), відбулися значні зміни у політиці радянської влади щодо ГКЦ. Після смерті Й. Сталіна, державно-партійне керівництво на чолі із Г. Маленковим, а згодом М. Хрущовим, проводило політику лібералізації суспільно-політичного життя країни, новий політичний курс сприяв послабленню тиску держави на релігійні конфесії у цілому та на ГКЦ зокрема.

Автор поставив за мету дослідити політику радянської влади до ГКЦ в УРСР у період “десталінізації”.

Завдання дослідження полягають у тому, щоб проаналізувати зміни у ставленні органів радянської влади до ГКЦ після смерті Й. Сталіна, висвітлити діяльність греко-католицького духовенства, ієрархів та віруючих у спробах легалізації церкви в УРСР, дослідити заходи, використовувані радянською владою та Російською православною церквою (РПЦ) у боротьбі з підпільною ГКЦ.

Об’єкт дослідження – суспільно-політичні, релігійно-церковні процеси в УРСР у досліджуваній період.

Предмет дослідження – зміни у політиці радянської влади щодо ГКЦ у період “десталінізації” (1953–1959 рр.) в УРСР.

Діяльності ГКЦ у період “десталінізації” (1953–1959 рр.) присвячено цілий комплекс наукових праць. У них ґрунтовно досліджуються спроби легалізації ГКЦ, вплив греко-католицького духовенства та віруючих на взаємини з радянською владою. Проте ця тема, незважаючи на значний науковий інтерес до неї, залишається актуальною для досліджень та певного переосмислення, що зумовлено значним розширенням її джерельної бази.

Дослідженням проблеми ставлення радянської влади щодо релігії та ГКЦ у цей період займалась низка дослідників. Серед яких слід виділити праці В. Войналовича [4], О. Волинець [5], Б. Головина [6], Л. Ржиського [17], В. Андрущенка [1], Е. Бистрицької [2], А. Колодного [8],

В. Сергійчука [18], Я. Стоцького [20], В. Марчука [13], В. Осадчого [15], В. Гаюка [21], В. Пащенко [16] та інших.

У них аналізуються етапи політики радянської влади щодо ГКЦ та досліджується "катакомбний" період її діяльності.

Численну групу дослідників складають представники греко-католицького духовенства, які досліджують життя та діяльність ієрархів, їхню боротьбу із владою за відновлення та легалізацію ГКЦ в СРСР. Це, зокрема, С. Дмитрух [7], І. Хома [22], В. Ленцик [10], М. Михайлишин [14], М. Марусин [12] та інші.

Після смерті Й. Сталіна, розпочався новий період в історії СРСР. Радянські керівники розуміли необхідність реформ у країні, зокрема важливість лібералізації суспільно-політичного життя. Це було необхідним через те, що тривалий період сталінського правління з характерними для нього атмосферою тотального контролю держави над людьми та жорсткими репресіями призвів до внутрішньо-політичного напруження у державі. Населення негативно сприймало заходи, що проводила радянська влада в релігійній сфері. Необхідно було послабити напруження, що накопичилось у суспільстві та зменшити тиск влади на громадян.

Важливою обставиною, що сприяла лібералізації, була боротьба, що розпочалася після смерті Й. Сталіна між його соратниками, за владу. У таких умовах радянські чиновники і силові структури не проявляли ініціативи у релігійній сфері до визначення нового політичного курсу у відносинах між державою і релігією.

У боротьбі за владу серед кремлівської верхівки, державно-церковні відносини займали важливе місце. Ініціативу у вирішенні цієї проблеми виявив міністр внутрішніх справ Л. Берія. Добре поінформований про ситуацію у радянських республіках, у тому числі й в Західній Україні, він чи не першим у тодішньому керівництві вважав за доцільне виключити з політичного лексикону слово "бандит", яким, зазвичай, називали учасників українського повстанського руху. Він стверджував, що в Україні немає "ніяких бандитів, а є лише націоналістично налаштована частина населення". Л. Берія розумів, що важливими причинами боротьби українців з радянською владою, є політика русифікації та репресії держави проти релігійних конфесій у цілому, та заборона греко-католицької церкви зокрема. Саме на підставі його доповідної записки від 16 травня 1953 р. про становище у Західній Україні пленум ЦК КПУ (червень 1953 р.) визнав неефективними заходи, що їх проводило керівництво ЦК КПУ і Рада Міністрів УРСР в західних областях та засудив поширення у них русифікаційних тенденцій [3, с. 23].

Попри нетривалий і дозований характер цих процесів, вони досить чутливо сприймалися західноукраїнською громадськістю, віруючими та духовенством краю. Уповноважений Ради у справах РПЦ при Раді Міністрів УРСР Г. Корчовий, у своїй доповіді секретарю ЦК КПУ О. Кириченку про становище церкви у західних областях України наголошував на тому, що після червневого 1953 р. пленуму ЦК КПУ "націоналістично налаштоване" духовенство і віруючі стали тлумачити державні заходи у релігійній сфері не інакше як "викривлення національної політики", а заборону ГКЦ, масові арешти священиків – його безпосередніми наслідками. Вони висловлювали впевненість у тому, що незабаром незаконно ув'язнене духовенство буде звільнено, а причетних до цих злочинів – покарано [4, с. 436].

Весною 1953 р., за ініціативи Л. Берії розпочалися переговори з Й. Сліпим, про які митрополит згодом писав у листі тодішньому секретарю ЦК КПУ М. Підгорному, надісланому до Києва у січні 1961 р. У ньому митрополит повідомив про те, що у травні 1953 р. його привезли у Москву, де високі чиновники Міністерства внутрішніх справ (МВС) розпочали переговори. Митрополиту запропонували допомогти уряду СРСР у налагодженні взаємин із Ватиканом. Владика погодився за умови, що "Греко-Католицька Церква буде дальше визнана Урядом, що я буду реабілітований і визнаний не тільки як митрополит, але і як кардинал". Йому від імені Л. Берії пропонували збереження "статусу кво", тобто Й. Сліпому дозволяли повернутись до Львова, а греко-католицька церква могла функціонувати та розвиватись, але не визнавалась владою офіційно. Крім того, Й. Сліпому запропонували написати історію Церкви, дозволивши попрацювати з цією ж метою у Державній бібліотеці ім. В. Леніна. Однак після арешту та розстрілу Л. Берії, його наступник генерал С. Круглов припинив переговори та вимагав, щоб Й. Сліпий перейшов у православ'я й відмовився від підпорядкування Ватикану. Коли ж митрополит відмовився, його повернули на заслання до Красноярського краю. Перед від'їздом він вручив представникові МВС листа, у якому писав про бажання створити об'єктивну й повну історію Церкви, висловити, "на чому опираємося, і що ми так рішуче обстоюємо". Й. Сліпий виконав свою обіцянку та написав ґрунтовну "Історію Вселенської церкви на Україні", яку проте було конфісковано органами МВС [13, с. 137–138].

Радянські лідери усвідомлювали повну безперспективність продовження сталінського політичного курсу та необхідність лібералізації режиму. З весни 1953 р., розпочинається згорання

масових репресій, та амністія сотень тисяч в'язнів, серед яких були і представники греко-католицького духовенства та його ієрархи. Звільнені із заслання священники, прискорили відновлення церковної ієрархії та збільшили кількість підпільно діючих громад. Вони організували віруючих відкрито виступати з вимогами офіційного дозволу на легальні греко-католицькі відправи та амністії церковних ієрархів.

Так, уже в другому півріччі 1953 р. на ім'я голови Ради Міністрів СРСР Г. Маленкова поступила заява від невоз'єданого греко-католицького священника о. Р. Криницького із села Пліхів Бережанського району Тернопільської області, у якій він просив дозволу відправляти церковну службу в греко-католицькому обряді. Отця Р. Криницького викликано до облвиконкому, де йому заявили, що в СРСР греко-католицького духовного центру немає, тому дозволити відправляти обряди можуть, якщо він "возз'єднається" з РПЦ. Тут уже йшлося не про греко-католицькі обряди, а власне про безпосереднє переведення о. Р. Криницького у православ'я. На що він чесно заявив, що не бажає "воз'єднуватися" і є греко-католицьким священником й залишиться ним до кінця свого життя [20, с. 128–129].

Представники духовенства, повертаючись із таборів і заслання, часто в ізоляції від інших, розпочали підпільно відновлювати церковну структуру. Ці процеси не залишились непоміченими для органів влади. У доповідній записці секретаря Львівського обкому КПУ, повідомлялось про те, що дочасно повернувшись у зв'язку зі старістю з ув'язнення, о. Микола Хмелевський оселився у с. Мшана Львівської обл., згрупувавши "довкола себе осіб із числа уніатів, вороже налаштованих проти Радянської влади. Серед своїх довірених осіб М. Хмелевський заявляв, що він являється "генеральним вікарієм" (особа, яка заміщає єпископа) колишнього митрополита уніатської церкви Й. Сліпого. На своїй квартирі він створив нелегальну церкву, проводив систематично відправи." У цьому ж документі повідомлялось й про інших підпільних греко-католиків: "Подібну уніатську діяльність проводять достроково звільнені із ув'язнення в кінці 1954 р. монахи колишнього монастиря ордену "Василіан" Градюк Володимир Павлович, 1882 р. народження, Когут Микола Степанович, 1914 р. народження і інші проживаючі у місті Львові, групуючи довкола себе решту монашого елементу цього чину" [8, с. 479–480].

Значну підтримку ГКЦ у західних областях України надавала також і римо-католицька церква. У католицьких костелах проводилась активна місіонерська робота, збирались значні кошти на потреби греко-католиків. Для них у костелах, у дні церковних свят, проводили церковні служби за греко-католицьким обрядом [18, с. 236].

Значною мірою активізації греко-католицьких громад сприяла позиція держави упродовж 1953–1957 рр. Важливою складовою якої виступали офіційні радянські постанови, що регулювали питання державно-церковних відносин в умовах політики лібералізації.

Так, у липні 1954 р., ЦК КПРС прийняв постанову "Про значні недоліки в науково-атеїстичній пропаганді і заходи з її поліпшення", що не підлягала публікації у пресі. У ній визначались чергові завдання, шляхи й методи посилення антирелігійної пропаганди. Зокрема, зазначалось, що недостатньо активно здійснюється антирелігійна робота серед населення, незначна увага приділяється науково-атеїстичній пропаганді, зокрема розкриттю реакційної суті релігії, відвертаючи частину громадян від свідомої і активної участі у комуністичному будівництві. Антирелігійна робота мала проводитись систематично, з усією наполегливістю, методом переконання, терпеливого роз'яснення і індивідуального підходу до віруючих. До науково-атеїстичної пропаганди залучались кращі партійні та комсомольські пропагандисти, інтелігенція та наукові сили [9, с. 505 – 506].

Через негативне ставлення, що отримала ця постанова у суспільстві, з метою приховування своїх справжніх намірів, у листопаді того ж року ЦК КПРС ухвалив іншу постанову "Про помилки у проведенні науково-атеїстичної пропаганди серед населення", котра, на відміну від попередньої, відразу ж з'явилася на сторінках "Правди" [1, с. 185].

У постанові вказувалось на тому, що замість ідейної боротьби з релігією, розгортання копійки роботи щодо пропаганди природничо-наукових знань в окремих центральних і місцевих газетах, у виступах деяких лекторів і доповідачів допускалися образливі випадки проти духовенства та віруючих. Ішлося про те, що на сторінках преси і в усних виступах віруючі поставали особами, які не заслуговували політичної довіри, що у низці районів місцеві організації й окремі посадові особи допускали випадки брутального ставлення до священників, адміністративного втручання у діяльність релігійних об'єднань.

У постанові наголошувалось на тому, що у "теперішній час, внаслідок перемоги соціалізму і ліквідації експлуататорських класів в СРСР підірване соціальне коріння релігії, знищена база, на яку спиралась церква. Служителі церкви у своїй більшості, як свідчать факти, також займають тепер лояльні позиції щодо Радянської влади. Тому боротьба з релігійними забобонами повинна

розглядатися як ідеологічна боротьба наукового, матеріалістичного світогляду проти антинаукового, релігійного світогляду" [1, с. 186].

Фактично, листопадова постанова стверджувала свободу віросповідання та означала, що влада основну роль у боротьбі проти релігії відводила ідеології, офіційно зменшуючи адміністративний тиск на релігійні конфесії. Проте й надалі ігнорувалася стаття 124 Конституції СРСР, що гарантувала вільне відправлення релігійних обрядів та віротерпимість.

Отже, завдяки лібералізації упродовж 1955–1956 рр. із заслання повернулось 286 із 344 греко-католицьких священиків, які відмовились від "возз'єднання" і були репресовані сталінським режимом [1, с. 187].

Повернення такої кількості священиків, а також інших представників греко-католицького духовенства, сприяло відновленню ієрархічної будови ГКЦ. Цей процес посилювався після звільнення з в'язниці єпископів І. Лятшевського (від 1955 р. він перебував у Станиславові) і М. Чарнецького (він керував Львівською митрополією упродовж 1955–1959 рр.). Короткочасно на Закарпаття після ув'язнення повернувся владика Олександр Хіра, який після революційних подій в Угорщині у 1956 р. був звинувачений у причетності до них і відправлений на заслання до Казахстану [15, с. 66].

Після смерті у 1957 р. у Станиславові, єпископа Івана Лятшевського, новим станиславівським єпископом висвячено Івана Слезнюка, таким чином зберігалась ієрархічна структура церкви [10, с. 55].

Церковні ієрархи, незважаючи на постійний нагляд і загрозу репресій, передусім відновлювали церковні структури, зміцнювали ГКЦ організаційно, дбали про поповнення кліру для роботи у підпіллі. Єпископ М. Чарнецький за два роки своєї діяльності висвятив півсотні священиків. Ще 280–300 священиків він прийняв до ГКЦ з Російської православної церкви (РПЦ). Вони побажали повернутися, офіційно залишаючись у складі РПЦ [13, с. 138].

Єпископ І. Лятшевський, перебуваючи під наглядом радянських органів безпеки, які брали на облік усіх його відвідувачів, згуртував навколо себе священиків на Станиславівщині, створив ініціативну групу за відродження ГКЦ. Члени якої з метою легалізації греко-католицької конфесії подавали численні заяви до влади. А кількість невоз'єднаних священиків завдяки їх діяльності в області зросла до 84. Траплялись випадки, коли громади, що не перейшли у православ'я, самочинно відкривали свої церкви. У них священики підпільно відправляли богослужіння за греко-католицьким обрядом [13, с. 139].

Важливу роль у діяльності ГКЦ відігравала підтримка її з боку Ватикану. Так, з нагоди священства митрополита Й. Сліпого 25 грудня 1957 р., папа Пій XII опублікував вітального листа, у якому писав: "Ми знаємо, що через Твою вірність Апостольському Престолові Ти був ув'язнений і примушений покинути своє стадо. Тебе волікли з однієї в'язниці до іншої, і врешті, Тебе запроторено в далекий Сибір, де Ти тепер у безлюдній околиці, у таборі Маклаково працюєш як звичайний робітник. Тому, достойний Наш Брате, Ми висловлюємо Тобі нашу вдячність, бо Ти ревно виконував свій священницький і душпастирський обов'язок, навіть за ціну Твоєї свободи, бо ти волів за ім'я Ісуса перенести зневагу" [6, с. 123].

Хоча це послання і не могло реально допомогти митрополиту, проте воно морально підтримувало Й. Сліпого, греко-католицьке духовенство та віруючих, давало їм надію на покращення свого становища та можливу легалізацію ГКЦ.

За првління М. Хрущова (1953–1964 рр.) та після обрання папою Іоана XXIII (1958–1963 рр.), здійснювались спроби досягнення компромісу та взаєморозуміння між Ватиканом та СРСР. Встановлення безпосередніх політичних контактів між СРСР та Ватиканом, давало надію папі Іоану XXIII на покращення важкого становища віруючих. Проте політика радянського керівництва у стосунках з Ватиканом значною мірою повторювала сталінську. Радянська влада ігнорувала спроби римської курії, скеровані на унормування прав віруючих у СРСР і країнах Східної Європи.

Радянське керівництво вважало, що питання релігійно-церковного характеру належать до внутрішньої політики СРСР, тому їх необхідно вивести за межі радянсько-ватиканського діалогу, обмежившись окремими випадками, серед яких, звільнення митрополита Й. Сліпого було одним із найбільших досягнень дипломатії Ватикану. Тому при усьому бажанні, реальної допомоги віруючим в СРСР, Ватикан надати не міг, проте координував і підтримував морально ГКЦ, допомагав духовенству в діаспорі [2, с. 362].

Активність греко-католицького духовенства турбувала Москву. На думку голови Ради в справах Російської православної церкви при Раді Міністрів СРСР Г. Карпова, православні владики жодної роботи серед возз'єданого духовенства не проводили, мотивуючи це тим, що "по суті уніатська церква була ліквідована судово-адміністративним шляхом" [18, с. 233].

В інформації про церковне становище у західних областях УРСР від 6 серпня 1956 р., надісланій ЦК КПУ, голова Ради у справах РПЦ Г. Карпов зазначав: "В даний час 243 особи із 344

репресованих за час з 1945 до 1950 рр. уніатського духовенства звільненні. Повернувшись до місць свого проживання, частина цього греко-католицького духовенства проводить богослужіння і виконує релігійні обряди вдома в себе і у віруючих, у чому їм ніхто не перешкоджає, тому що в радянському законодавстві не має вказівок про кримінальне переслідування за такі дії, до того ж вони посилаються на вільне становище римо-католицької церкви в цих областях. Окремі уніатські священики навіть захоплюють окремі возз'єднанні церкви, відкрито виступають з проповідями, в котрих закликають не підпорядковуватися патріарху Алексію, а визнавати папу Римського і пояснюють віруючим, що ліквідація уніатської церкви і репресії проти уніатського духовенства були допущені внаслідок викривлень законності в той період часу" [18, с. 288].

У своєму звіті Г. Карпов стверджував, що проблема загострюється і можлива чергова конфронтація із Ватиканом, через спроби легалізації ГКЦ в УРСР. Ситуація настільки ускладнилась, що, як він зазначав: "Вжиття будь-яких заходів для ліквідації даного становища тільки по лінії російської православної церкви було б недостатнім. Тут необхідна сума заходів по лінії церкви, Ради, органів держбезпеки і, певним чином, місцевих партійних і радянських органів. Без погодження з органами держбезпеки і з партійними радянськими органами в республіці Рада надати конкретні пропозиції для боротьби з ГКЦ не може" [18, с. 289].

Вважаючи, що "становище починає набирати форми, яка загрожує самовідновленням частини уніатської церкви", Г. Карпов на початку серпня 1956 р. виїхав до Києва, щоб на місці розібратись зі ситуацією та виробити план дій [18, с. 233].

У звіті до Москви від 10 грудня 1956 р. уповноважений Ради в справах РПЦ при Раді Міністрів УРСР Г. Корчовий доповідав про те, що з 267 священиків, які повернулися з ув'язнення, лише 14 погодилися очолити православні парафії, а решта здійснювали підпільні богослужіння у греко-католицькому обряді, до того ж стали "моральною базою оунівського підпілля" [13, с. 140].

Розуміючи, яку загрозу несли для комуністичної влади священики-уніати, які повернулися із місць позбавлення волі, у січні 1957 р. на розгляд ЦК КПУ було винесено конкретні пропозиції щодо активізації боротьби проти діяльності уніатського духовенства у західних областях, які, за вказівкою секретаря ЦК КПУ С. Червоненка, були передані до обкомів.

Боротьба радянських органів влади з ГКЦ не давала вагомих результатів, а діяльність греко-католиків продовжувала поширюватися і в наступні роки. Певна частина невоз'єднаних священиків, наголошувалося у доповідній працівників ЦК КПУ Нікуліна і М. Гладиревського від 19 січня 1959 р., "продовжує не лише відправляти нелегально церковні служби і треби для віруючих, але й виступає проти православ'я, залякує населення, вербує кадри для відновлення унії, використовуючи для цього колишній актив греко-католицької церкви і насельників ліквідованих уніатських монастирів" [18, с. 234].

Активність греко-католиків набула настільки резонансного характеру, що у боротьбу з ними вступила і РПЦ. У жовтні 1957 р. конференція деканів РПЦ Львівської єпархії видала заяву, у якій заперечувала чутки про те, що ГКЦ легалізують, називаючи їх ворожою пропагандою і апелювала до уряду М. Хрущова, закликаючи придушувати український католицький рух [8, с. 275].

План боротьби з ГКЦ координувався органами радянської влади спільно із РПЦ. За участю її ієрархів, у Москві відбулося спеціальне засідання Ради у справах РПЦ, на якому 10 квітня 1959 р. ухвалено постанову про активізацію роботи для "ліквідації залишків унії в західних областях УРСР", що передбачала посилення діяльності православних священиків проти греко-католиків. Священикам пропонувалося викривати Ватикан як ворога православ'я і натхненника "холодної війни". Одночасно органам влади на місцях належало боротися з підпільною діяльністю уніатів, передавати їх справи до суду, виселяти за межі областей, реєструвати лише православні церковні громади, припинити виплати пенсій сім'ям виселених священиків [13, с. 140].

У ставленні органів влади до релігії у цей час чітко проявляється зміна політичного курсу держави. Упродовж першої половини 50-х років, у середовищі партійної номенклатури відбулася боротьба двох напрямків щодо політики держави у сфері релігії. Представники "м'якого курсу" на чолі із Г. Маленковим, відстоювали необхідність виключно ідейної боротьби з "релігійними пережитками", виступали проти продовження "політичної війни" з релігією, проти адміністрування й насильницьких заходів стосовно церкви.

Представники "жорсткого курсу" наполягали на продовженні боротьби з релігією, обмеженні діяльності духовенства, недопустимості розширення видавничої діяльності церкви, духовних навчальних закладів. Щоправда, вони мали зважати на нову морально-психологічну атмосферу, що склалася в країні та погоджувалися задовольняти "окремі настирливі клопотання великих груп віруючих" [1, с. 186].

Упродовж 1953–1957 рр. можна вважати найбільш "ліберальним" для віруючих із кінця 20-х рр. Проте зміцнення при владі М. Хрущова, прихильника "жорсткого курсу", призвело до посилення

тиску держави на релігію. Новий курс влади у ставленні до релігії характеризувався такими причинами: серед партійної верхівки панувало переконання у можливості побудови у недалекому майбутньому комуністичного суспільства та перемоги комуністичної ідеології, важливим стимулюючим чинником зміни державної політики щодо релігії було прагнення партійної еліти покінчити з будь-яким виявом ідейної опозиції, насамперед духовної, певну роль відіграли й зовнішньополітичні обставини: а саме неможливість активного використання Московської патріархії у міжнародних планах радянського уряду, що зумовило зменшення інтересу радянської влади до РПЦ у цей період [4, с. 83].

КПРС брала курс на побудову комунізму, на форсоване "подолання" релігійності, надзвичайно посиливши адміністративне втручання у діяльність релігійних організацій. За 1958–1959 рр. прийнято низку постанов, що значно обмежили можливості відкриття церков, проте істотно полегшили їх закриття, передавши вирішення цього питання з відання Ради Міністрів УРСР до компетенції облвиконкомів. Місцеві органи влади встановили жорсткий контроль за священиками, релігійними громадами, фінансовою і господарською діяльністю церкви [4, с. 84].

Наслідком нового політичного курсу стало посилення репресій проти підпільної ГКЦ. Так у 1959 р. митрополит Й. Сліпий був знову засуджений до 8 років примусових робіт. Приводом для чергового судового процесу послужило написання митрополитом "Історії Вселенської Церкви на Україні" та звернення з пастирськими листами до духовенства та віруючих церкви. Однак справжня причина подальшої ізоляції митрополита полягала у небажанні влади легалізувати ГКЦ, на чому постійно наполягав Й. Сліпий, котрий і далі вважав себе її главою та відповідальним за свою паству [19, с. 75].

Отже, період "десталінізації" (1953–1959 рр.), був доволі складним для підпільної ГКЦ. Лібералізація, що наступила після смерті Й. Сталіна, сприяла частковому відновленню діяльності церкви, її структури та ієрархії. Проте усі спроби її легалізації зазнали невдачі. Переговори, започатковані Л. Берією з Й. Сліпим мали на меті досягнення компромісу між владою і підпільною ГКЦ. Оскільки Л. Берія вважав, що для послаблення опору націоналістичних сил у Західній Україні, потрібно припинити політику насильницької русифікації та зменшити тиск на релігійні конфесії, передусім на підпільну ГКЦ.

Після арешту та розстрілу Л. Берії, переговори припинились, а митрополита повернули на заслання. Політика радянського уряду щодо греко-католиків залишилась репресивною, хоча вона характеризувалась значно меншими масштабами репресій у порівнянні зі сталінським періодом. У період лібералізації репресії носили вибіркового характеру, й застосовувались лише проти найактивніших представників духовенства, ієрархів та віруючих.

Боротьба з ГКЦ співпала зі зміною політичного курсу уряду щодо релігії. Упродовж 1953–1957 рр. у радянському керівництві йшла боротьба прихильників "м'якого курсу" на чолі із Г. Маленковим, які відстоювали необхідність виключно ідейної боротьби з релігією та її інститутами, та прихильників "жорсткого курсу", які наполягали на продовженні боротьби з релігією, обмеженні діяльності духовенства, недопустимості розширення видавничої діяльності церкви, духовних навчальних закладів.

Перемогла позиція представників "жорсткого курсу" на чолі із М. Хрущовим, що полягала у продовженні боротьби з релігією та її церковними інститутами. Зміна державного курсу зумовила посилення репресій проти підпільної ГКЦ.

Список використаних джерел

1. Андрущенко В. Політична історія України ХХ століття: У 6-ти т. Т. 6. Від тоталітаризму до демократії, 1945–2002. / В. П. Андрущенко. – К.: Генеза, 2003. – 694 с.
2. Бистрицька Е. Східна політика Ватикану в контексті відносин Святого Престолу з Росією та СРСР (1878–1964 рр.): Монографія / Елла Бистрицька. – Тернопіль: Підручники і посібники, 2009. – 416 с.
3. Веденєєв Д., Шаповал Ю. "Чи був Лаврентій Берія українським націоналістом?" // Дзеркало тижня. – 7–13 липня 2001. – № 25 (349).
4. Войналович В. Партійно-державна політика щодо релігії та релігійних інституцій в Україні 1940–1960-х років: політологічний дискурс / В.А. Войналович. – К.: "Світогляд", 2005. – 741 с.
5. Волинець О. Українська Греко-Католицька Церква і держава: теорія та практика взаємодії: [монографія] / О. О. Волинець, М. П. Гетьманчук, Л. П. Ржиський. – Львів: Видавництво Національного університету "Львівська політехніка", 2007. – 263 с.
6. Головин Б. За служіння Богові, народу – смерть / Б. П. Головин. – Тернопіль: Терно-Граф, 2007. – 199 с.
7. Дмитрух С. Життя як подвиг для Христа: Curriculum Vitae монаха – редемпториста, Місцєблостителя і Правлячого Архієрея Києво-Галицької Митрополії Володимира Стернюка / Севастіян Дмитрух. – Львів: Свічадо, 2007. – 223 с.
8. Історія релігії в Україні: У 10-ти Т. / Редкол. А. Колодний (голова) та ін. – Т. 4: Католицизм / За ред. П. Яроцького. – К.: Світ Знань, 2001. – 598 с.
9. КПСС. Коммунистическая партия Советского Союза в резолюциях съездов, конференций и пленумов ЦК. 1898–1971. Изд. 8-е, доп. и испр. – М.: Политиздат, 1971 / Т. 6. – 1941–1954. – 527 с.
10. Ленчик В. Рим і Україна: Історія української церкви в датах / В. Ленчик. – Львів:

[б. в.], 1993. – 78 с. 11. Літопис Голготи України. Т. 2. Репресована церква / ред. кол. Юрій Борець та ін. – Дрогобич: Відродження, 1994. – 527 с. 12. Марусин М. Митрополит Йосиф Сліпий: (Нарис життя, подвигів і страждань) / М. Марусин. – Брюссель: [б. в.], 1972. – 56 с. 13. Марчук В. Українська Греко-Католицька Церква: історичний нарис / В. Марчук. – Івано-Франківськ: Видав. "Плай", 2001. – 162 с. 14. Михайлишин М. М. Блаженніший Йосиф Сліпий та ідея патріархату УГКЦ / о. Мирон Мирослав Михайлишин. – Львів: Свічачо, 2007. – 190 с. 15. Осадчий В. Католицька церква в Україні: історичний нарис / В. Осадчий. – Луцьк: "Luceo et Scribo Books", 2001. – 112 с. 16. Пашенко В. Греко-католики в Україні від 40-х років ХХ століття до наших днів: Монографія / В. Пашенко. – Полтава, 2002. – 615 с. 17. Ржиський, Л. Знаки часу і Українська Греко-Католицька Церква: монографія / Любомир Ржиський. – Львів: ЗУКЦ, 2009. – 265 с. 18. Сергійчук В. Нескорена церква. Подвижництво греко-католиків України в боротьбі за віру і державу / В. Сергійчук. – К.: Дніпро, 2001. – 493 с. 19. Сердюк Н. Катакомбна Церква в дії: за матеріалами Державного архіву Служби Безпеки України // Патріарх Йосиф Сліпий як визначний український ієрарх, науковець та патріот. Матеріали Міжнародної наукової конференції. (Київ, 20 вересня 2002 року). – К.: Українська Видавнича Спілка, 2003. – С. 65–77. 20. Стоцький Я. В. Українська Греко-Католицька Церква і релігійне становище Тернопільщини (1946–1989) / Я. В. Стоцький. – Тернопіль: Підручники і посібники, 2003. – 431 с. 21. Українська Католицька Церква / редколегія, В. В. Гаюк, М. Гуменний, М. Омельчук І. Петрів. – Львів: Логос, 1992. – 144 с. 22. Хома І. Шляхами каторги Блаженнішого Йосифа Сліпого / І. Хома. – Рим: [б. в.], 1987. – 44 с.

Тарас Дидух

ПОЛИТИКА СОВЕТСКОЙ ВЛАСТИ К ГРЕКО-КАТОЛИЧЕСКОЙ ЦЕРКВИ В СССР В ПЕРИОД "ДЕСТАЛИНИЗАЦИИ" (1953–1959 ГГ.)

В статье анализируются изменения в политике советской власти по ГКЦ в период "десталинизации", их влияние на положение Греко-католиков в Украине.

Ключевые слова: греко-католическая церковь, "десталинизация", либерализация, государственно-церковные отношения, Совет по делам Русской православной церкви.

Taras Didukh

THE POLICY OF SOVIET POWER TO THE GREEK-CATHOLIC CHURCH IN THE USSR DURING THE PERIOD, OF POST-STALINIZATION (1953–1959)

The changes in the policy of the Soviet authorities towards the GCC during the period of post-Stalinization, and their influence on the Greek-Catholics Status in Ukraine are analyzed in the article.

Key words: The Greek-Catholic Church, post-Stalinization, liberalization, state-church relations, Council for Russian Orthodox Church affairs.

УДК 94 (477)

Валентина Конюх

ОСНОВНІ НАПРЯМКИ НАВЧАЛЬНО-ВИХОВНОЇ РОБОТИ У ВЕЧІРНІХ ШКОЛАХ УРСР В 1957–1964 РОКАХ

У статті проаналізовано основні напрямки навчальної та виховної роботи у школах працюючої молоді в добу "відлиги". Показано внутрішній зміст педагогічного процесу, його спрямування та зовнішні чинники, що впливали на ефективність навчання та виховання молоді, яка поєднувала роботу та навчання.

Ключові слова: навчально-виховна робота, УРСР, вечірні школи, доба "відлиги", працююча молодь.

Доволі неоднозначна історія України повоєнного періоду та доби правління М. Хрущова, ще далеко не вичерпана, хоч вона має справді непересічне значення. Потребують переосмислення, на основі нових методологічних засад, ще багато важливих для життя суспільства аспектів. У цьому контексті і на сьогодні зберігає свою актуальність звернення до аналізу різноманітних сфер життя українського суспільства, характеристики становища усіх категорій населення та суспільних структур.